

El perdurable i l'efímer

Anna Papiol Constantí

Doctora en Filologia. Professora de l'Escola Superior de Disseny Elisava i de la Universitat Pompeu Fabra. Autora de *La mirada de Narcís* (València, 1993).

Doctora en Filologia. Profesora de la Escola Superior de Disseny Elisava y de la Universidad Pompeu Fabra. Autora de *La mirada de Narcís* (Valencia, 1993).

Doctorate in Philology. Professor at the Escola Superior de Disseny Elisava and the Pompeu Fabra University (Barcelona). Author of *La mirada de Narcís* (València, 1993).

L'ésser humà ha intentat sempre de vèncer la seva finitud sense remei. «Éssers d'un dia, somni d'una ombra, l'home», assenyalava Píndar, fent servir la paraula *epámeroi* (d'un dia, *epí heméra*). L'home, doncs, és transitori, fluent, de la mateixa matèria del temps en què viu. I si bé el temps no es pot aturar, sí que hi ha maneres de deixar testimoniatge del nostre pas fugaç per la vida, com a manera de retenir la passió que va significar. Una mostra d'això la constitueix l'afany de l'artista, del poeta, o, amb major rotunditat, de l'arquitecte, pel fet de deixar una petja, un testimoni, un «monumentum» del seu fugaç pas per la vida.

La paraula fou l'element fonamental en la lluita contra l'oblit. La paraula i les obres. En referir-se a la seva pròpia poesia, diu Horaci: «Exegi monumentus aere perennius» (Vaig construir un monument més durador que el bronze). I més endavant: «Non omnis moriar» (No moriré del tot).

D'aquesta lluita contra l'oblit que és la mort, ens en dona constància la història de la humanitat. I la història de l'art com a part d'aquesta història podria ser entesa com l'intent de deixar petja, un testimoni del nostre pas per la vida. Potser sigui l'arquitectura la que plasma més aquesta resistència a l'oblit, constituint-se com a memòria a la vegada que es projecta envers un futur.

No obstant això —i no casualment, en èpoques de crisi, quan el món sembla ensorrar-se—, es verifica amb dolor que no és gens resistent a la demolidora i tenaç acció del temps. Quevedo, poeta del Barroc espanyol que, a diferència del Barroc europeu, mostra les contradiccions i paradoxes esfereïdores d'un món on domina la Contrarreforma, veu com tot un món de riqueses s'esvaeix en somnis.

Buscas en Roma a Roma, oh peregrino
y en Roma misma a Roma no la hallas
cadáver son las que ostentó murallas
y tumba de sí propio el Aventino.
Yace donde reinaba el Palatino
y limadas del tiempo las medallas
más se muestran destrozo a las batallas
de las edades que blasón latino.

Sólo el Tibre quedó, cuya corriente
sí ciudad la regó, ya sepultura
la llora con funesto son doliente.
Oh Roma, en tu grandeza, en tu hermosura
huyó lo que era firme y solamente
lo fugitivo permanece y dura.

Quevedo es plany de la vulnerabilitat d'allò que més durador semblava, les muralles, i la ciutat eterna per antonomàsia, Roma, és ruïna. Només queda el Tíber, el riu que és fluir, igual que la vida, com ja ho havia volgut Heràclit.

D'aquesta manera observem dues línies, constituïdes pel que és efímer d'una banda, i la voluntat de perdurar per l'altra, que es donen al llarg de la història.

Un cop entrats al convulsionat segle xx, podem veure la ràpida successió de moviments que, sota el signe d'*el que és nou*, quan s'instal·len, esborren automàticament allò anterior, i, ells mateixos, inevitablement, seran substituïts pel moviment següent.

En la modernitat, com assenyala G. Vattimo, ser modern es converteix en un valor, més encara, en el valor fonamental al qual tots els altres valors es refereixen. I això succeeix així perquè la fe en el progrés, principi bàsic de l'era moderna, es fonamenta en un procés històric lineal on s'entén que el futur és sempre superació del present.

La modernitat amb el culte a allò que és nou impulsa la mobilitat, la no duració. Els nous mitjans de comunicació: el telèfon, la ràdio, el cinema, la televisió, els transports acceleren la vida moderna que canvia d'escenari. Es fa definitivament metropolitana.

Les dues tendències antagòniques que més amunt assenyalàvem, el fet de romandre i el canvi, arriben juntes al segle xx i configuren el Moviment Modern. Ho fan amb la seva passió conjunta pel que és nou (trencament amb el passat, amb la referència anecdòtica, amb el paisatge, amb el folklore) i amb l'afirmació clàssica (que paradoxalment recull característiques similars d'internacionalitat, atemporalitat, sistematització).

Reforça aquesta visió el fet que el trencament amb el passat que tenyeix les primeres dècades del segle fins als anys 60, està impregnada d'un discurs totalitzador, marcadament ideològic i utòpicament social que confereix a tota la tasca artística i constructiva un caràcter permanent.

En canvi, a partir dels anys 70, ensorrada la fe en el progrés, devaluades les utopies i perduda la confiança

en el poder que a una pràctica concreta —l'arquitectura, el disseny, l'educació, el pensament o l'art— se li havia atorgat per redimir la societat, tot es redueix a la successió, cada cop més ràpida, de la novetat. L'obsolescència s'incorpora com una qualitat més dels objectes, la política, la informació i la vida mateixa s'espectacularitzen i el que és efímer es converteix en una característica que, en major o menor mesura, actua com un factor de primer ordre a les nostres societats complexes i sectoritzades.

Des del moment en què la linealitat de la història es qüestiona i amb ella la fe en el progrés com a motor, el passat perd el seu valor com a model, com a espill on emmirallar-se i el futur com a meta ja no existeix. Es parla de la fi de la història: el present ho és tot.

Si donem un cop d'ull a l'evolució de l'art al segle xx, a partir de les avantguardes, el fervor pel que és nou desproveït de contingut social va quedar subjecte a la pura renovació formal (*happenings*, no art, accions i *performances*, *body art*, *land art*, etc...), la inconstància, l'efímer, la dependència dels mitjans i del mercat.

Al postmodernisme en art, en arquitectura i disseny, el retorn al passat com a referència no pretén reprendre el fil de la història sinó demostrar que el present ho engloba tot, que en ell tot és possible.

Es pot dir que l'efímer com a tret de la vida contemporània, sobretot pel que fa a les dècades dels 70 i 80, ha constituït una lògica social de conjunt, un tret de la vida col·lectiva que ha afectat també la vida política on la imatge és primordial, i les tècniques de seducció pròpies de la publicitat han suplantat els discursos on el contingut pragmàtic és el més important.

D'aquesta permanent oscil·lació entre la fugacitat de les nostres vides i la resistència que oposem per perdurar que ens mostra la història, podria semblar que aquests temps, poc donats a l'èpica, s'inclinen més per donar constància, com a temps de crisi que són, de la nostra irreparable finitud.

Acabem amb un sonet de Borges, lúcid observador de la nostra contemporaneïtat, d'*El otro, el mismo*:

El instante

¿Dónde estarán los siglos, dónde el sueño
De escapadas que los tártaros soñaron,
Dónde los fuertes muros que allanaron,
Dónde el Árbol de Adán y el otro Leño?
El presente está solo. La memoria
Erige el tiempo. Sucesión y engaño

Es la ruina del reloj. El año
No es menos vano que la vana historia
Entre el alba y la noche hay un abismo
De agonías, de luces, de cuidados:
El rostro que se mira en los gastados
Espejos de la noche no es el mismo.
El hoy fugaz es tenue y es eterno;
Otro cielo no esperes, ni otro infierno.

Lo perdurable y lo efímero

El ser humano ha intentado siempre vencer su irremediable finitud. «Seres de un día, sueño de una sombra, el hombre», señalaba Píndaro, utilizando la palabra *epámeroi* (de un día, *epí heméra*). El hombre, pues, es transitorio, fluyente, de la misma materia del tiempo, en el que vive. Y si bien al tiempo no se lo puede detener, sí hay formas de testimoniar nuestro paso fugaz por la vida como manera de retener la pasión que aquélla significó. Constituye una muestra de ello el afán del artista, del poeta, o, con mayor rotundidad, del arquitecto, por dejar una huella, un testimonio, un «monumentum» de su fugaz paso por la vida.

La palabra fue el elemento fundamental en la lucha contra el olvido. La palabra y las obras. Refiriéndose a su propia poesía, dice Horacio: «Exegi monumentum aere perennius» (construí un monumento más duradero que el bronce). Y más adelante, «non omnis moriar» (no moriré del todo).

De esta lucha contra el olvido que es la muerte nos da constancia la historia de la humanidad. Y la historia del arte como parte de esa historia podría ser entendida como el intento de dejar una huella, un testimonio de nuestro paso por la vida. Quizás sea la arquitectura la que plasma más esa resistencia al olvido constituyéndose como memoria a la vez que se proyecta hacia un futuro.

No obstante —y no casualmente, en épocas de crisis, cuando el mundo parece desmoronarse—, se verifica con dolor cómo nada resiste a la demoledora y tenaz acción del tiempo. Quevedo, poeta del Barroco español, que a diferencia del Barroco europeo muestra las contradicciones y paradojas aterradoras de un mundo en el que domina la Contrarreforma, ve cómo todo un mundo de riquezas se disuelve en sueños:

Buscas en Roma a Roma, oh peregrino
y en Roma misma a Roma no la hallas
cadáver son las que ostentó murallas
y tumba de sí propio el Aventino.
Yace donde reinaba el Palatino
y limadas del tiempo las medallas
más se muestran destrozado a las batallas
de las edades que blasón latino.